

94106284-4	05/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 4	1/2	23.8x32.75
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

עיונות של האפיפיור פרנציסקוס לישראל החזירה לאחור את יחסי הכנסייה והיהודים

קרדינלים מתאספים בוותיקן לקראת בחירת האפיפיור החדש, בשבוע שעבר צילום: אי. פי

עמדנו על כבודנו

הסירוב לשלוח נציגים בדרג גבוה להלוויית האפיפיור פרנציסקוס, שהתייצב במחנה האנטי־ישראלי לאחר 7 באוקטובר, היה תיקון היסטורי להתרפסות הלאומית בעבר בפני פאולוס השישי / אסף מלאך

הביקור הראשון של אפיפיור בישראל, בשנת 1964, זכור עד היום כאירוע התרפסות נלעץ של מדינת ישראל המודרנית בפני הפריץ הנוצרי. פאולוס השישי ומדינת הוותיקן התעלמו לאורך הביקור באופן מופגן מסמליה הרשמיים של מדינת ישראל הצעירה, ומיתגו אותו כמסע צליינות לפלשתינה וכמסע של שלום בין הנצרות הקתולית לזו האורתודוקסית.

לאורך הביקור כולו סירב "האב הקדוש" באופן מופגן להזכיר את שמה של מדינת ישראל, ואת עם ישראל הקפיד להזכיר רק במונח העקיף "עם הבִּי־רית". בבואו מירדן הוא סירב לחצות את הגבול בִּי־רושלים, שמא יתפרש הדבר כהכרה בריבונות של ישראל בבירתה. משום כך, לאחר ביקורו בירושלים הירדנית הצפין עד לשומרון ורק שם חצה את הגִבול לִישִׁראל באזור ג'ני־התענך. לאחר שחזר לִי־רושלים הוא קיים קבלת פנים, שאליה הוזמן ראש העיר בתור נציג "השלטונות המקומיים", והוביל תפילה בכנסיית הדורמציאון. כאשר ביקר בחדר הסעודה האחרונה המצוי בסמוך, על הר ציון, נמנע מלבקר במרתף השואה שבאותו מתחם, ושלח אליו רק את אחד ממלווייו. בנאומו בשער מגדלבאום, לפני חזרתו לרבת־עמון, התייחס לפועלו של קור־דמו פיוס ה־12, האפיפיור הזכור לשמצה מתקופת השואה, והרגיש איך הוא פעל "למען כל מי שהיו במצוקה", תוך שהוא נמנע מאזכור מפורש של השי־מדת היהודים.

השיטתיות והעקביות בהתנהלותו של פאולוס לא מנעו ממדינת ישראל הממוסדת להתייחס אל היריקות הללו כאל גשם, להתפאר בבואו של

האפיפיור משל היה עדות ניצחת לפיוס נצחי בין הדתות, ולהכיל בסבלנות את מרבית גחמותיו המ־בזות של הכס הקדוש. נשיא המדינה זלמן שזר, ראש הממשלה אשכול, יו־ר הכנסת ושאר ראשיה ושריה, כיתתו את רגליהם עד למגידו, לטקס קבלת פניו, שיפצו לכבודו את כבישי הארץ בהר תבור, בהר ציון ובנצרת, והתמוגגו מנחת כאשר הזכיר מילה אחת בעברית, "שלום", כאילו מדובר במילת קסם המעלימה את ההקשר המביש.

רבים בישראל הסתייגו מן ההתנהלות הכנועה הזו, והמחאה ניכרה היטב בעיתונות התקופה. בפרט זכורה לטוב עמידתו הגאה של הראשו־לציון הרב יצחק ניסים, הנציג הרשמי היחיד שסירב לשתף פעולה עם הפארסה. באותן שנים לא היה רב ראשי אשכנזי מכהן, והרב ניסים כיהן כרב ראשי יחיד. למ־רות הלחצים הרבים שהופעלו עליו, הוא סירב בנח־רצות להיפגש עם האפיפיור בהיעדר מחוות הדדיות מצידו כלפי הדת היהודית וכלפי עם ישראל. באותם ימים אחרים זכה הרב ניסים לשבח גם במאמר ראשי בעיתון הארץ, כמי שעמידתו הגאה הייתה בבחינת "מתן תוקף לעצמאות מדינת ישראל".

שינוי מוגבל לטובה

התקופה המדוברת הייתה כרוכה דווקא בשינוי לטובה ביחס הכנסייה אל העם היהודי. ועידת הוותיקן השנייה, שנמשכה בין 1962 ל־1965, ונועדה לחידוש ועדכון הדוקטרינה הנוצרית בשורה ארוכה של נו־שאים, כללה גם תפנית דרמטית ביחסה של הכנסייה אל העם היהודי. יחס זה, כפי שנתנסח על ידי אוגר־סטינוס במאה החמישית, ראה בשפלותם של היהודים

עדות לנטישתם על ידי האל ולבחירתו במאמיני הנ־צרות. בהתאם לכך הסתייגה הכנסייה באופן מסורתי מ־מָה־רג יהודים, וביקשה להנציח את מצבם השפל בעו־רם בחיים, כשהיא נאחזת בפסוק מתהילים (נט, יב): "אל תהרגם פן ישכחו עמי". מיחס זה נגזרה העיונות של הכנסייה ליהודים לאורך ימי הביניים, וגם ההת־נגדות לציונות ולתקומת היהודים בארצם, תקומה שעלולה להוציא אותם מתוך השפלות שלה נועדו. הרצל מתאר ביומנו את תגובת האפיפיור פיוס ה־10, בינואר 1904, כאשר ביקש ממנו את תמיכת הכנסייה בציונות: "לא נוכל להכיר בעם היהודי כי לא הכרתם באדונו". הוותיקן התנגד בוועידת ורסאי לכתב המ־נט ולקידום הצהרת בלפור, לא הכיר במדינת ישראל עם הקמתה, ופעל נגד צירופה כחברה באו"ם.

דווקא אל מול המסורת המפוקפקת הזו – ובפ־רט לאור האשמות הכנסייה בטיפוח שנאת היהודים שהובילה לשואה, וביקורת על התנהלותו של פיוס ה־12, שנמנע מגינוי ברור ופומבי של השמדת היהודים אפילו לאחר השואה – קבעה ועידת הוותי־קן השנייה כמה קביעות היסטוריות בראייה נוצרית. ראשית, הברית עם עם ישראל לא התבטלה: "א־לוהים מוקיר באהבה את העם היהודי בזכות אב־ר תיו, הוא אינו מתחרט על מתנותיו ועל בחירתו... אף על פי שהכנסייה היא עמו החדש של הא־לוהים, אין להציג את היהודים כדחויים או מקוללים...". שנית, אין להאשים את כל היהודים במוותו של ישו, לא את אלו שחיו בזמנו ולא את היהודים בזמננו. ולבסוף, הכנסייה הוקיעה במפורש כל גילוי של אנטישמיות ושנאה כלפי יהודים.

נקל לראות שהשינוי רבי־הערך נעשה ביחס כלפי היהודים כפרטים וכעם, אך בהחלטות אלו לא היה שום שינוי ביחס למדינת ישראל. על אף מאמצים נמשכים, סירב הוותיקן להכיר במדינת ישראל ול־כונן עימה יחסים דיפלומטיים עוד שנים רבות. זאת ועוד, ההחלטות של ועידת הוותיקן השנייה ביטאו וממשיכות לבטא מתחים ומאבקים פנימיים בין גו־רמים שמרניים וחדשניים בתוך הכנסייה הקתולית העצומה. מתחים אלו משתקפים בניסוחים מעורפ־לים בהחלטות הוועידה, כמו גם בצורות השונות של הטמעתן אצל הכמורה הבכירה ואצל ההמון הקתולי המגוון. בשנת 1993 כוננה לבסוף הכנסייה יחסים דיפלומטיים עם מדינת ישראל, שהביאו בעקבותיהם גם חילופי שגרירים. אלו הובילו לכך שבשנת 2000 ביקר בארץ האפיפיור יוחנן פאולוס השני באופן מכובד, תוך שהוא פוגש את הרבנים הראשיים לִי־שראֵל בהיכל שלמה בירושלים, ואת נשיא המדינה עזר ויצמן בבית הנשיא. בעקבותיו עשו זאת בנדיק־טוס ה־16 בשנת 2009, וגם פרנציסקוס בשנת 2014. בריאו־נות לציון 50 שנה לוועידת הוותיקן השנייה התבטא פרנציסקוס בצורה מעוררת תקווה ביחס ליהודים: "מאויבים וורים הפכנו לחברים ומשפחה".

שיבוש מוסרי

על רקע הפרקים הקודמים הללו יש להבין את הביטויים של פרנציסקוס ואת ההתמקמות שלו על הקוטב האנטישמי בשנים האחרונות לחייו. דווקא מי שרואה בחיוב את התהליך המתמשך שעברה הכנ־סייה ביחסה לעם ישראל ולמדינת ישראל בעש־רים האחרונים; דווקא מי שיועד שישנם אצל חכמי ישראל מקורות הפותחים פתח לדיאלוג ואף להע־רה כלפי יסודות חיוביים בעולם הנוצרי, ודווקא מי שסובר שחינוי להרגיש את אפשרות הדיאלוג בעידן של שיבת הריבונות היהודית וכינון מחדש של יח־סינו עם העולם – דווקא הוא צריך להצר על הרג־רי סיה שהוביל פרנציסקוס באחרית ימיו.

דרשתו של פרנציסקוס ב־8 באוקטובר 2023 הייתה מפתח לבאות. הדם ביישובי הנגב טרם יבש, המשך בעמ' 21 <<

ד"ר אסף מלאך
הוא ראש המכללה
למדינות ומרצה
בכיר במרכז
האקדמי שלם

94106283-3	05/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 21	2/2	8.27x27.2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

עמדנו על כבודנו

« המשך מעמ' 4

אך האפיפיור לא הביע שום גינוי מפורש לחמאס ול-זוועות שחולל. בדבריו גילה רק אמפתיה לקורבנות החפים מפשע, גינוי לכל מלחמה באשר היא, ותפילה לשלום בישראל ובפלסטין. עם התמשכות מלחמתה הצודקת של ישראל, החריף פרנציסקוס את הטון ועבר להאשמת ישראל ברצח עם, תוך התמסרות נבזית לגי-רסאות העדכניות של עלילות הדם המייחסות לחיילי צה"ל רצח ילדים במכונות ירייה, ותוך גינוי הפצצות על בתי ספר ובתי חולים כאילו איננו יודע מה התרחש בתוך אותם מוסדות. כבר דרשנו מן השמיני באוקטובר, בטרם החל צה"ל במתקפה על רצועת עזה (1), כללה רמזים והרהורים ברורים לשיבה אל תיאוריית ההחלפה: היהודים רצחו את ישו וגם היום הם רוצחים חסרי מצפון, איכרים כפויי טובה ההורגים את בנו של בעל הכרם. על מלוא המשמעות של יחסו העוין לישראל ניתן לעמוד רק כאשר משווים אותו לאופן החמים שבו התבטא כלפי מדינות אחרות באזור. כך למשל כתב בספר שהי-תפרסם בסוף שנת 2024: "הדלתות הפתוחות של אומות כמו ירדן או לבנון ממשיכות להוות ישועה למיליוני בני אדם הנמלטים מהעימותים באזור". הגלורפיקציה של ירדן ולבנון מעידה לא רק על ניתוק מהמציאות ושיבוש מוסרי אצל מנהיגי הכנסייה הנוצרית הגדולה בעולם, אלא גם על עיוות תפיסה חמור המתיישב על התבניות הישנות של עוינות קמאית כלפי יהודים.

לא מיותר לציין שכמו בימי הביניים, כאשר את הוויכוחים הגדולים והעלילות הגדולות כלפי היהודים הובילו יהודים מומרים, גם בזמננו יש לאלו תפקיד קריטי, כשהם לובשים צורה של מומחים למשפט ביי-גלאומי המאשימים את ישראל ברצח עם. נכון לשווות אותם מול עינינו בשעה שאנו קוראים את המשך דבריו של פרנציסקוס: "אני חושב יותר מכול על אלה שערי-זבים את עזה, על הרעב שפקד את האחים הפלסטינים עקב הקושי להכניס מזון וסיוע לשטחם. לדברי כמה מומחים, למה שקורה בעזה יש מאפיינים של רצח עם". לעומת מסע ההתרפסות של 1964, הפעם עמדו חלק מנציגינו על כבודה של ישראל ועל כבודם של אינסי-פור יהודים במהלך הדורות ששילמו בחייהם על הטפות השנאה של הכנסייה. במקום לשלוח דרגים בכירים להי-לוויית פרנציסקוס, הסתפקה ישראל בייצוג על ידי הש-גריר שלה בוותיקן. הודעת תנחומים יצאה אומנם ביום הפטירה מבית הנשיא, אך ראש הממשלה עיכב את הודי-עת התנחומים במשך שלושה ימים, וההודעה של משרד החוץ נמחקה לאחר שעלתה לאתר. היחס הזה עורר ביי-קורות בתקשורת, אך פרנציסקוס, שתרם את רכב המסע שלו לטובת ילדים סובלים בעזה, ללא מראית עין של תרומה מקבילה לנפגעי הטבח – לא ראוי אפילו לזה.

זכינו ומדינת ישראל איננה עוד אסקופה נדרסת לרגליהם של אפיפיורים; מעשיהם יקרבו ומעשיהם ירחקו. אמת, אבלם של למעלה ממיליארד קתולים הוא שיקול יחב"לי רציני המחייב את האיוונים המת-בקשים, ועל כן היה מקום לתנחומים הרפים ששיגרו ראשי המדינה למאמיני הכנסייה, אך בהחלט לא ליותר מכך. אגב, גם בפולמוס סביב ביקורו של פאולוס השי-שי, לאחר שהופעלו עליו לחצים רבים נאות הרב ניסים לפרסם ברכה כתובה לכבודו של האורח. ●

אסף מלאך